

• Vince Péter •

MODELLVÁLTÁS A FÖLDGÁZELLÁTÁSBAN

A kilencvenes évek eleje óta a magyar földgázellátás jogi-szabályozási feltételei, tulajdonosi és vállalati szerkezete több lépésben alakult át. Alapvetően módosult a földgázszektor működésének és az áraknak a szabályozása, a hatósági beavatkozás terjedelme és jellege, új szereplők új funkciókkal léptek színre, a szolgáltatásban a hagyományos monopolszerkezetű, ellátási felelősségre épülő rendszer mellett megjelentek a fogyasztókért folyó verseny elemei is. A működés alapvonásait a legutóbbi, modellváltást előíró – 2008-ban elfogadott – törvény ismét módosította, és ezzel a hazai földgázszektor szabályozása EU-konformmá vált. A következő elemzés áttekinti, hogy a földgázellátás működési modellje az elmúlt közel két évtizedben milyen szakaszokon keresztül alakult át. Ezek során a piacnyitás egyre erőteljesebben előtérbe kerülő követelménye hogyan tudott érvényre jutni az örökölt piac- és vállalatszerkezeti, valamint intézményi korlátok között.*

A MODELLVÁLTÁS LÉPÉSEI

A hazai földgázellátás helyzetének bemutatását a 2009-ben sorra kerülő modellváltás előzményeinek ismertetésével kezdjük, hiszen az örökölt adottságok sok tekintetben befolyásolták a későbbi fejleményeket. A hazai földgázellátás szervezeti, szabályozási és felügyeleti, valamint tulajdonosi viszonyai a kilencvenes évek eleje óta több lépésben alakultak át. A változások a szervezeti keretek megváltoztatásával, a korábbi trösztli szervezet megszüntetésével és a Mol Rt. 1991-es létrehozásával indultak meg. A társasági formába átszervezett vállalat megőrizte kizárólagos monopolhelyzetét, hiszen tevékenysége átfogta a hazai földgázellátásnak a termeléstől és az importtól a szolgáltatásig terjedő majdnem teljes vertikumát. Tevékenységi köréből ugyanakkor kikerült a szolgáltatás, a végső felhasználók kiszolgálása. A vállalat működési formája ezzel módosult, de az ellátásban betöltött szerepét csak a soron következő szabályozási és privatizációs lépések változtatták meg.

A földgázellátás átfogó szabályozására a bányászatról szóló 1993. évi XLVIII. törvényben és a gázszolgáltatásról szóló 1994. évi XLI. törvényben került sor. Az előbbi törvény meghatározta az ellátás egyes tevékenységi köreit (a kutatást, a termelést, a tárolást, a szállítást, az elosztást), az utóbbi szabályozta e tevékenységek végzésének

* A tanulmány elkészítését az OTKA K76306. számú programja támogatta.

feltételeit (köztük a szolgáltató és a fogyasztó közti kapcsolatokat). A szabályozás tartalmazta azt is, hogy a Mol Rt. rendelkezett az import és a hazai földgáz beszerzésének kizárólagos jogával is. (E törvény létrehozta továbbá a Magyar Energia Hivatalt, az energiaszektor felügyeleti és szabályozó hatóságát (*Földgázpiac...* [2005]). A szabályozás a gázellátást közüzemként határozta meg, és létrehozta a *közüzemi* szolgáltatás működési feltételeit. Ennek részeként a törvény a lakosság és a kommunális fogyasztók folyamatos és biztonságos ellátásának kötelezettségét írta elő a szolgáltató számára. A földgázellátás így kialakított egyvásárlós modellje (*single buyer model*) az elnevezését az alapján kapta, hogy a földgázforrásokhoz kizárólag egy nagykereskedő férhetett hozzá. A törvény tehát nem a korábbi monopolista modellt módosította, hanem a keretein belül folyó tevékenységeket szabályozta.

A földgázszektort érintő következő változást az energiaiparban 1995-ben elindított privatizáció jelentette, aminek következtében megszűnt az energiaszektor vállalati szerkezetét jellemző korábbi helyzet – az, hogy az ágazatban a Mol Rt. egyetlen, monopolhelyzetű, a teljes vertikum nagy részét átfogó vállalatként működött. Megindult a Mol Rt. fokozatos tőzsdei bevezetése, valamint sor került a területi gázszolgáltató társaságok szakmai befektetők részére történő privatizációjára.

A földgázszolgáltatás modelljének átalakítását a 2004-ben hatályba lépett, a földgázellátásról szóló 2003. évi XLII. törvény indította el. A törvény az Európai Unió 98/30/EK irányelve alapján szabályozta újra a hazai a gázpiacot (*Európai Parlament...* [1998]). (Az irányelv a belső gázpiac liberalizációjának, a verseny feltételeinek megteremtését szabályozta. Magyarország EU-csatlakozási folyamatának része volt a jogharmonizáció, az uniós szabályrendszernek az átvétele és beillesztése a hazai jogrendbe.)

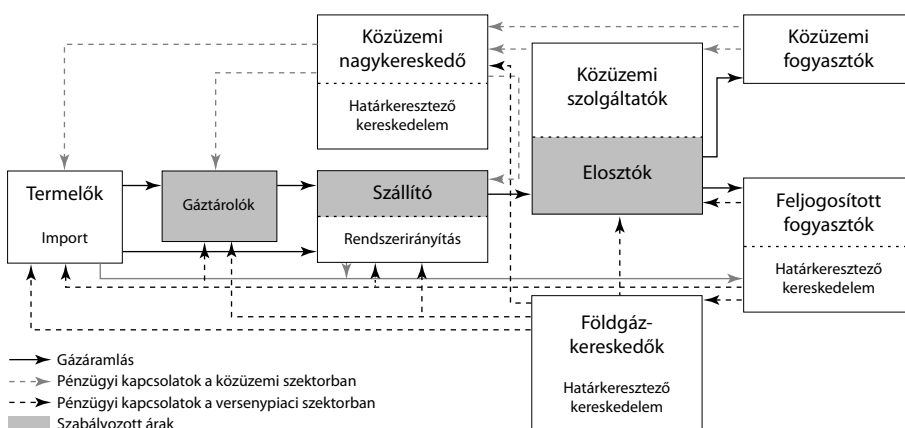
A törvény a földgázpiac új működési modelljét tette lehetővé: egy kettős, hibrid modellben egymás mellett működött a közüzemi és a szabad piaci szolgáltatás. Megszűnt az, hogy a földgázbeszerzés egyetlen vállalat kizárólagos jogosítványa. A törvény meghatározta a fogyasztók két csoportját, az úgynevezett *feljogosított fogyasztókat* és a *közüzemi fogyasztókat*.¹ A feljogosított fogyasztók csoportját elvileg minden nem háztartási felhasználó alkothatta, míg a háztartások a közüzemi fogyasztók közé tartoztak. A feljogosított fogyasztók számára megnyílt a választás lehetősége: vásárolhattak közüzemi ellátás keretében vagy e rendszeren kívüli kereskedőtől – vagyis megválaszthatták azt, hogy milyen típusú szolgáltatóval kötnek szerződést. A szolgáltatóválasztás lehetősége így az összes felhasználás kétharmadát képviselő fogyasztóknak állt rendelkezésére (*MEH* [2007c]). A feljogosított fogyasztó-

¹ „*Feljogosított fogyasztó*: az a fogyasztó, aki földgázigényét a saját választása szerint a közüzemi szolgáltatás keretei között vagy a közüzemi szerződés felmondásával szabadon, kereskedelmi szerződés keretében elégit ki” (2003. évi XLII. törvény, 3. paragrafus 7. pont.) „*Közüzemi fogyasztó*: az a fogyasztó, aki közüzemi szolgáltatótól, közüzemi szerződés alapján vételez földgázt.” (2003. évi XLII. törvény, 3. paragrafus 32. pont.)

tóknak azonban *nem* kellett kilépniük a szabad piacra, és csak kis – bár évről évre növekvő – hányaduk élt a lehetőséggel. Ennek az aránynak az alakulását befolyásolhatta az, hogy a szabad piacra kilépett fogyasztóknak módjuk volt visszatérni a közüzembe. A közüzemi földgázellátásból a szabad piacra kilépett csoport a hazai gázfogyasztásból 2004-ben 6, 2006-ban 9,7, a következő évben 20,2 százalékkal részesedett (MEH [2008a]). (A szabad piaci felhasználás mennyiségének alakulásával összefüggő kérdésekkel – az elérhető szabad forrásokkal és kapacitásokkal – a későbbiekben foglalkozunk.)

A szabad piacról történő beszerzés feltételét is biztosította a törvény azzal, hogy a gázszállítás – természetes monopóliumot alkotó – vezetékrendszeréhez a hozzáférést lehetővé tette úgynevezett *harmadik fél* számára is. Ez azt jelentette, hogy a vezetékrendszer tulajdonosának – hatóság által szabályozott díjak és együttműködési feltételek mellett – lehetővé kellett tennie, hogy a hálózaton ne csak a saját felhasználóinak továbbítson földgázt, hanem használatához a feljogosított fogyasztók és a kereskedők is hozzá tudjanak férni.

Az 1. ábra mutatja be a földgázpiaci szereplők megváltozott kapcsolatrendszerét. A földgázpiac 2004. január 1-jétől történő fokozatos megnyitásával párhuzamosan jött létre a verseny- és a közüzemi piac. Ez a kettős modell egyrészt változatlanul hagyta a közüzemi szolgáltatás szereplőinek kapcsolatrendszerét, amelyet ellátási kötelezettség és hatósági árszabályozás jellemezett. Másrészt létrehozta a versenypiacot is (előbb a legnagyobb nem háztartási fogyasztók, majd az összes nem háztartási fogyasztó számára) annak érdekében, hogy a verseny rászorítsa a piac szereplőit a hatékonyság növelésére.

Forrás: MEH [2007a] 43. o.

1. ÁBRA • A földgázpiaci működési modell és szereplői

A hazai földgázellátásban a közüzemi piacnak² volt meghatározó súlya, amelyet az jellemzett, hogy fennmaradt a – Mol Rt. tulajdonában lévő – egyetlen nagykereskedő monopolhelyzete és ezzel együtt ellátási felelőssége. A szerződéses kapcsolatokat, a közüzemi díjakat és árakat hatósági szabályozás alakította. A Mol Rt. maradt továbbra is az egyetlen vállalat, amely közüzemi célra energiát vásárolhatott hazai és importforrásból, valamint kereskedőktől. A földgáz nagykereskedőként továbbértékesíthette közvetlenül egyes közüzemben maradt nagyfogyasztók, illetve a közüzemi (területi) gázszolgáltatók számára. Ez utóbbiaknak szintén fennmaradt az ellátási kötelezettségük: az országban kizárólag a hat gázszolgáltató látta el a területén lévő közüzemi fogyasztókat (*Magyar földgázrendszer...* [2005]).

A Mol Rt. kizárólagos pozíciója fennmaradt, amin az sem változtatott, hogy különböző típusú tevékenységeit (a tárolást, a szállítást és rendszerirányítást, valamint a közüzemi nagykereskedelmet) három külön társaságba szervezve kellett végeznie – a gáztörvénynek a 03/55/EK irányelvet átültető előírása szerint.³ A tevékenységek jogi és számviteli szétválasztásának az volt az indoka – az azonos tulajdonosi körhöz tartozó természetes monopóliumok szabályozása mellett –, hogy korlátozza az ebből a helyzetből származó versenykorlátozó összefonódások érvényesítésének lehetőségét, így erősítve a gázpiac többi szereplője számára a megkülönböztetéstől mentes, transzparens együttműködés feltételeit (*Európai Parlament és Tanács...* [2004]). E szerint például a rendszerirányító nem tehet különbséget partnerei között az alapján, hogy azok saját tulajdonosi köréhez tartoznak-e, vagy sem. Ennek érdekében a tulajdonos érdekeitől független döntéshozatali eljárásokat kell lefolytatnia (*MEH [2008a]*).

A földgázellátásról szóló 2003. évi XLII. törvény a területi, közüzemi gázszolgáltatók számára is előírta az elosztás, valamint a szolgáltatás számviteli szétválasztását, amire 2004-ben sor került. Ezt a szabályozást a 2005. évi LXIII. törvény úgy módosította, hogy e tevékenységek jogi-szervezeti szétválasztását is kötelezővé tette e cégek számára. Ennek az volt a célja, hogy az elosztás (az üzemeltetés) független legyen a közüzemi és kereskedelmi tevékenységekkel összefüggő szempontok érvényesülésétől. Így 2007 közepéig került sor a területi gázszolgáltató cégeknél az elosztás, valamint a közüzemi szolgáltatás és kereskedelmi tevékenységek önálló – bár azonos tulajdonosi körhöz tartozó – társaságokba szervezésére, ezek a csak földgázelosztást végző cégek (*distribution system operator, DSO*) (*MEH [2007b]*, *MGE [2008]*).

A 2003. évi gáztörvény alapján a közüzemi piac minden szereplője a gazdasági és közlekedési miniszter által kihirdetett hatósági díjtételekkel és áron vásárolta

² A közüzemi fogyasztó a közüzemi szolgáltatási engedélyestől (a területi gázszolgáltató társaságtól) közüzemi szerződés alapján vásárol villamos energiát (*GVH [2006]*).

³ A tárolást a Mol Földgáztároló Rt., a szállítást és rendszerirányítást a Mol Földgázszállító Rt., a közüzemi nagykereskedelmet pedig a Mol Földgázellátó Rt. végezte. Ezek a cégek mind a Mol Rt. százszázalékos tulajdonában voltak 2004-ben.

meg, illetve adta tovább partnerének a földgázt. A partnerek közötti szerződéses kapcsolatok ellátási kötelezettséget is jelentettek. A közüzemi piacon szerezhették be a földgázt a lakossági fogyasztók, akik nem voltak jogosultak a szabad piacon történő vásárlásra, valamint azok a feljogosított fogyasztók, akik a szabad piaci beszerzés lehetőségével nem kívántak élni.

A versenypiac új szereplői a kereskedők lettek, amelyek a hálózatokhoz való hozzáférés hatóságilag szabályozott előírásain és díjain túl a kereskedelmi feltételekről, valamint az árakról szabadon, magánjogi szerződésekben állapodhatnak meg a beszállítókkal és a vevőkkel. A földgázkereskedők egyrészt olyan vállalatok lettek, amelyek tulajdonosainak korábban már volt kapcsolata a hazai földgázpiaccal, másrészt egyes feljogosított fogyasztók is létrehoztak ilyen társaságokat, harmadrészt a területi gázszolgáltatók szerveztek gázkereskedő cégeket. A kereskedők a földgázt hazai és importforrásból, továbbá más kereskedőktől tudták beszerezni, a vevők a feljogosított fogyasztók, más kereskedők, valamint a rendszerirányító voltak (*Magyar földgázrendszer...* [2005]).

A KETTŐS MODELL MŰKÖDÉSÉT KÍSÉRŐ FESZÜLTSEGEK

A kereskedőknek lehetőségük van mind import, mind hazai (termelőtől és más kereskedőtől származó) beszerzési forrásokat igénybe venni. Ehhez szükség van szabad szállítóvezetékes, valamint – import esetében – határkeresztező kapacitásokra. A beszerzési lehetőségek nagysága mellett a kereskedők által értékesített földgáz mennyiségét a szabad piaci és a közüzemi piaci földgázárak is befolyásolták, hiszen a feljogosított fogyasztók választhattak e kétféle forrás között. Ami a kereskedők piaci részesedésének alakulását illeti, 2007-ben 21 cég volt a piacon, közülük 9 szolgált ki ténylegesen feljogosított fogyasztókat, és az összes felhasználás ötödét biztosították (*MEH* [2008a]). Ez az adat a gázpiacnak – a lehetőséghez, a feljogosított fogyasztók összes felhasználásához képest – igen korlátozott nyitását jelzi. Ezt a helyzetet egyrészt a források szűkössége idézte elő, mivel a Mol Rt. mint közüzemi nagykereskedő vette át a hazai kitermelésű földgázt, és az importhoz⁴ hosszú lejáratú szerződés alapján jutott hozzá. A kereskedők számára új forrás igénybevételét az korlátozta, hogy csak a Mol által lekötött földgázáraknál olcsóbb importforrás feltárásával volt érdemes pótlólagos kínálatot biztosítani (*Pató–Szolnoki–Tóth* [2008]). Ennek a nem egyszerű követelménynek megfelelő beszerzések realizálását a szállítóvezetési és a határkeresztező importkapacitások szűkössége esetenként megnehezítette (*MEH* [2005]). Hasonló hatással járt az is, hogy a határkeresztező kapacitások szűkösségé-

⁴ Földgázimport két irányból érkezik az országba. Eredetét tekintve az orosz, illetve a FÁK országokból származó földgázimportnak mintegy négyötöde keleten (Beregdarócnál), egyötöde pedig nyugaton, Mosonmagyaróvárnál lép be, ezek az úgynevezett határkeresztező pontok.

hez a hosszú távú importszerződéses is hozzájárultak (MEH [2008a]). A kereskedők számára emellett a szállítórendszerhez való hozzáférés gyakorlata is piacra lépési korlátokat jelentett, mert a kapacitások elosztása, a hozzáférés biztosításának gyakorlata nem mindig volt átlátható (Pató–Szolnoki–Tóth [2008]).

A közüzemi és a szabad piaci árak alakulása sem mindig ösztönözte a versenypiaci forrás igénybevételére. A szabad piaci földgáz versenyképességét ugyanis annak alacsonyabb ára biztosíthatta. Ez a helyzet azonban 2004 – a kettős modell bevezetése – után nem állt fenn mindig. 2006 augusztusától 2007 végéig például a közüzemi végfelhasználók díjai nem változtak, emiatt a két piac földgázárainak arányai torzultak, ami ösztönözte a visszalépést a közüzembe, illetve visszatartott a kilépéstől (MEH [2007b] 17. o.). A közüzemi és a versenypiaci ellátás közti egyszerű átjárhatóság a kereskedők számára tovább növelte a piacra lépés bizonytalanságát. Ehhez hasonló hatással járt az is, hogy volt olyan szabad piaci földgáz-értékesítési konstrukció (az úgynevezett szerződésfelszabadítási program részeként – lásd erről később), amelyben az ár egy időszakban meghaladta a közüzemi árat (Pató–Szolnoki–Tóth [2008]).

Mindezek a tényezők együttesen ahhoz vezettek, hogy a szabad piaci földgáz-értékesítés súlya lassan növekedett, legalábbis ahhoz képest, hogy a felhasználás kétharmadát lehetett volna a szabad piacról beszerezni. A feljogosított fogyasztók többsége nem vette igénybe ezt a beszerzési forrást, ahonnan 2007-ben az összes felhasználásnak csupán mintegy 20 százaléka származott. Emellett a kereskedelmi engedéllyel rendelkező cégeknek is csak kisebb hányada folytatott tényleges tevékenységet, a többségük inaktív volt.⁵

A szabad piaci kínálat új forrását egy földgázpiacot érintő vállalatfelvásárlási ügylet engedélyező európai bizottsági határozat tette hozzáférhetővé 2006-tól. Ezt a – későbbiekben részletezett – ügyletet⁶ az Európai Bizottság Verseny-főigazgatósága olyan feltételekkel engedélyezte, amelyek következtében a hazai földgáz-nagykereskedelmi piacon bővült a kínálat, ezzel javultak a verseny lehetőségei (European Commission [2005]). A határozat két szabadpiaci földgáz-értékesítési konstrukció⁷ bevezetésével kívánta ellensúlyozni a vállalati összefonódás miatt átalakuló piaci erőviszonyokat, amely ezek hiányában erőfölény érvényesítésére teremtett volna lehetőséget.

A két földgáz-értékesítési konstrukció egyike a szerződésfelszabadítási (contract release) program volt. Ennek keretében az új tulajdonoshoz került közüzemi nagyke-

⁵ A földgázellátásról szóló 2003. évi XLII. törvény az európai irányelvnek megfelelően azt is előírta, hogy 2007. július 1-jétől minden fogyasztó (tehát a háztartási is) feljogosított fogyasztóvá válik. A magyar földgázpiacon e lehetőséggel egyelőre csekély számú háztartási fogyasztó élt, és csupán egyetlen, új importforrásra támaszkodó kereskedő jelent meg 2008-ban kínálatlalt a háztartások számára (Emfesz Kft.).

⁶ Az E.ON Ruhrgas International AG 2004–2006 között felvásárolta a Mol Rt. két üzletágát (a közüzemi nagykereskedő Mol Földgázellátó Rt.-t és a tározókkal rendelkező Mol Földgáztároló Rt.-t).

⁷ E konstrukciók bemutatását és alkalmazásuk első tapasztalatait lásd Pató–Szolnoki–Tóth [2008].

reskedőnek – amelyet immár az E.on Földgáz Trade Zrt.-nek neveztek – a hazai ki-termelésű földgáz beszerzésére vonatkozó hosszú távú szerződéseiben lekötött gáz-mennyiség felét független gázkereskedőknek kellett eladnia. Ez a forrás tehát – amely 2007-ben az összes felhasználásnak az egytizedét tette ki – a továbbiakban nemcsak közüzemi felhasználás céljára volt hasznosítható, hanem a 2007 és 2015 közötti idő-szakra kikerül(t) a szabad piacra. A másik konstrukció a *földgáz-felszabadítási (gas release)* program, amely szerint a közüzemi nagykereskedő tulajdonosának (E.on Ruhrgas AG) 2006 és 2013 között évente 1 milliárd m³ földgázt aukciókon kell a szabad piacon értékesítenie. (Ennek a mennyiségnek a nagyságrendjét mutatja, hogy a 2007-es felhasználás 7,5 százalékát tette ki.) (MEH [2008a], Pató–Szolnoki–Tóth [2008]).

A kettős modell működését tehát a közüzemi ellátás túlsúlya jellemezte. De ez nemcsak mennyiségi szempontból volt jellemző, hanem emellett a két szektor közti határok sem voltak mindig egyértelműek, a szabad piaci folyamatokat a közüzemi szektor ár- és szabályozási feltételeinek az alakulása befolyásolta. A kétféle modell szabályozásának ellentmondásai nem segítették elő a közöttük meghúzódó határok világos kijelölését,⁸ a piacnyitás ellentmondásai nem ösztönözték a szabad piaci értékesítés gyors terjedését.⁹

ADATOK A FÖLDGÁZSZÉKTORBAN LEZAJLOTT VÁLTOZÁSOKRÓL

A földgázszektorban 2004-ben megindult piacnyitás óta eltelt években két figyelemre méltó jelenség mutatkozott. Az egyik az, hogy előbb a belföldi értékesítés növekedési üteme csökkent (2005. évi 3,9 százalékról 2006. évi 1,1 százalékra), majd 2007-ben az értékesítés 7,1 százalékos visszaesése következett be (1. táblázat). A másik tendencia az értékesítés szerkezetének módosulása: a közüzemi ellátás részarányának fokozatos összehúzódása a szabad piaci értékesítés javára. Ez utóbbi szektor részesedése a 2004-es 3,7 százalékról 2007-re 20,2 százalékra növekedett (MEH [2008a]). De még így is a feljogosított fogyasztók felhasználásuknak csupán mintegy 30 százalékát szerezték be a szabad piacról, ami e szektor kiterjedtségének korlátját mutatja.

Más oldalról mutatja be ezt a helyzetet, ha a közüzemi ellátás két csoportjának, a lakossági és nem lakossági fogyasztásnak az arányát nézzük. Eszerint ez 2004 óta

⁸ Ennek egyik példája lehet, hogy a szerződésfelszabadítási program indulása után az egyik kereskedő (Tigáz Zrt.) számára az eredeti céltől eltérően a MEH átmenetileg lehetővé tette a közüzemi értékesítést is. A kereskedő a szabad piacon ugyanis nem tudta értékesíteni e program keretében rendelkezésre álló földgázt. Ennek oka lehetett a program lebonyolításának szabályozása és módszerei mellett az – a már ismertetett helyzet is –, hogy a közüzeminél magasabb volt az e forrásból származó földgáz ára (MEH [2008a]).

⁹ A földgázszektorban a piacnyitás negyedik évében a szabad piaci értékesítés egyötödös hányada alacsonyabb, mint amekkora a villamosenergia-ipar hasonló mutatója volt. A villamosenergia-ipari piacnyitás negyedik évében, 2006-ban ez az arány ugyanis egyharmados volt.

1. TÁBLÁZAT • A közüzemi és versenypiaci földgázfelhasználás, 2004–2007 (milliárd m³)

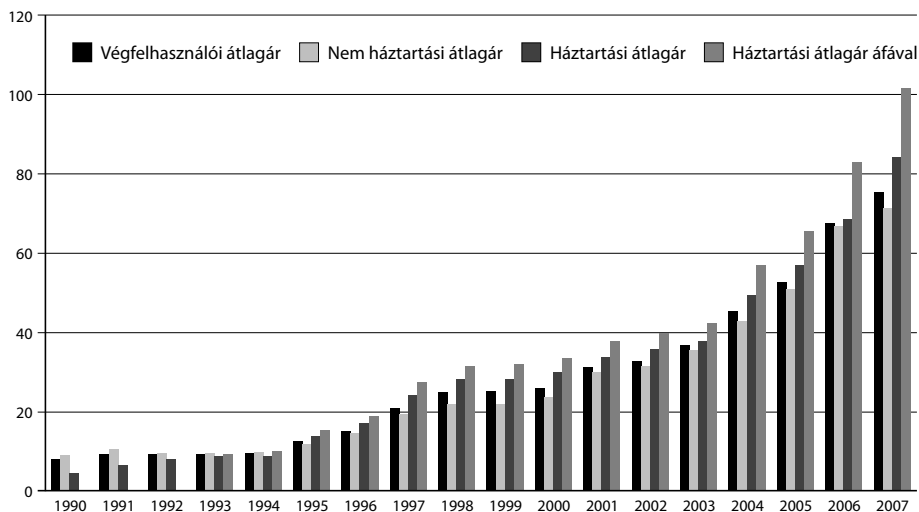
Megnevezés	2004	2005	2006	2007
Termelés (1)	3 024	2 549	2 074	2 571
Import (2)	12 600	12 423	10 240	10 496
(1)+(2)-ből belföldi értékesítés	13 724	14 268	14 435	13 414
Belföldi értékesítésből: közüzemi értékesítés	13 349	13 317	12 341	9 585
Közüzemi értékesítésből: lakossági fogyasztás	4 643	4 746	4 585	4 013
Közüzemi értékesítésből: nem lakossági fogyasztás	5 892	5 820	5 299	5 075
Belföldi értékesítésből: versenypiaci felhasználás	521	1132	1389	2708

Megjegyzés: a táblázatban nem tüntettük fel a földgázfelhasználás összes adatát, így nem szerepelnek az export, a tározói készletváltozás és a termelői felhasználás adatai.

Forrás: MEH [2008a], [2008b].

nem változott: a lakosság felhasználása mintegy 35–40 százalékát tette ki az összes közüzemi értékesítésnek. Csökkent ugyan az összes közüzemi értékesítés mennyisége és súlya, de e csoporton belül nem szorult vissza a nem lakossági célú felhasználás részesedése. Ezeket az arányokat a szabad piaci ki- és visszalépések sem változtatták meg.

A földgázszektor piacnyitás utáni helyzetének egyik fontos jellemzője az ár alakulása. A 2. ábra szerint a 2004 és 2007 közötti időszakban igen gyors áremelkedések következtek be mind a háztartási, mind a nem háztartási fogyasztók számára. A háztartások a periódus végén a piacnyitás előtti utolsó, a 2003. év átlagárainak a 2,5-szeresét, a nem háztartások pedig közel a kétszeresét fizették.

Forrás: MEH [2008a].

2. ÁBRA • A földgázárak alakulása 1990–2007 (folyó áron, forint/m³)

A legutóbbi évek lakossági gázáremeléseinek¹⁰ a részletes adatait a 2. táblázat tartalmazza. 2006-ban és 2007 januárjában egy-egy alkalommal nagymértékű emelésekre került sor. 2007-ben a lakossági földgázár többet már nem változott, 2008-ban pedig a negyedévente életbe lépett hatósági áremelések következtében a lakossági földgáz ára összességében 30 százalékkal növekedett, és 131,3 forint/köbméter lett (MEH [2008c]).¹¹ A 2005–2008-as időszak végére 2,7-szeresére nőtt a lakossági földgáz átlagára.

2. TÁBLÁZAT • A lakossági földgáz átlagárainak változása
(az előző időszakhoz viszonyítva)
2005 augusztusa és 2008 októbere között (százalék)

Időpont	Átlagárváltozás
2005. augusztus	0,9
2006. január	0,0
2006. augusztus	30,7
2007. január	55,9
2008. január	5,0
2008. április	5,8
2008. július	9,9
2008. október	6,55

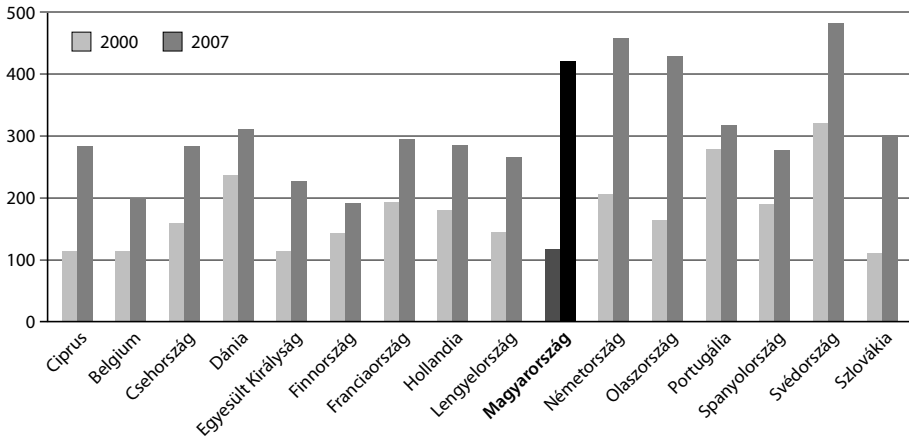
Megjegyzés: az adatok az alap- és gázdíjak átlagai. (A 2008. októberi közüzemi gázáremelés mértéke elmaradt a szakértők által javasolt 11 százalékos mértéktől).¹²
Forrás: MEH [2008a], [2008c].

A hazai és 17 európai ország lakossági földgázárainak a 2000-es és a 2007-es szintjét bemutató összehasonlítást közöl a 3. ábra. Míg a hazai lakossági földgázár nagysága alapján 2000-ben az európai mezőny alsó régiójában helyezkedett el, addig 2007-re

¹⁰ A földgáz belföldi ára követi az importár-alakulást, hiszen a felhasználásnak alig húsz százaléka származik hazai forrásból. A földgáz importárait a kőolajtermékek utolsó kilenc hónapos súlyozott átlagára alapján alakítják ki.

¹¹ Szociális támogatást nem tartalmazó ár. 2007-től szociális támogatást lehet igénybe venni jövedelemhatároktól függő támogatási kategóriákba sorolva.

¹² Ennek az oka az volt, hogy a kormány eltörölte „... a német E.on kezében lévő központi gáznagykereskedővel szemben fennálló több tízmilliárdos gáztarifa-tartozást, ami a korábbi, indokoltnál kisebb áremelésből fakad. Egy tollvonással kikerült a jogszabályból az a passzus, amely lehetővé tette, hogy az import drágulását több lépcsőben érvényesíthessék a gázárban.” „A földgázárakkal kapcsolatos miniszteri rendelet módosításával eltörölték azt a korrekciós tényezőt, amely kisimította a negyedévek közötti importár- és árfolyam-ingadozásokat.” (Marnitz [2008], NOL [2008a], [2008b]). Egyes becslések szerint az elmaradt áremelés miatti tartozás 2008 közepén mintegy 30 milliárd forintot tett ki, amelyet az októberi – az indokoltnál megint kisebb – áremelés tovább növelt volna. (Augusztusban... [2008]). A rendszeres árkorrekciókban elismert földgázbeszerzési költségek számítási módját a 24/2008. (VIII. 31.) KHEM-rendelet változtatta meg. Ha a nagykereskedő 2008. évi elmaradt bevételeiről nincs is adatunk, a nagyságrendet az előző évek veszteségei jelezhetik. Az E.on Földgáz Trade Zrt. vesztesége 2005-ben mintegy 6 milliárd, 2007-ben 46,4 milliárd forint volt. Ezért 2007-ben az elmaradt közüzemi áremelések kompenzálására 50,5 milliárd forintot kapott a cég (E.on... [2008]).

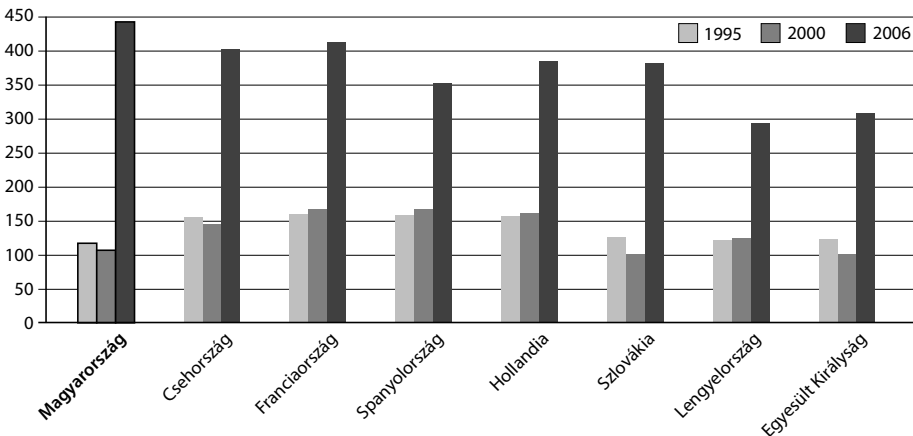

Forrás: MEH [2008a].

3. ÁBRA • A lakossági földgázárak (áfával) néhány európai országban (euró/tonna olajjegyérték)

már a legmagasabbak csoportjába tartozott, ezzel nemzetközi összehasonlításban igen gyors emelkedésre került sor.

A hazai ipari földgázár növekedése még a lakosságinál is magasabb ütemű volt, így az 2000 és 2006 között mintegy 4,5-szeresére növekedett. Ezzel – nagysága szerint – 2006-ben a 4. ábrán szereplő nyolc tagország között a legmagasabb volt. Az EU egészét figyelembe véve 2007-ben a hazai ipari földgázár a negyedik legmagasabb volt (*Bizottság jelentése ...* [2008]).

Forrás: MEH [2007a].

4. ÁBRA • Ipari földgázárak néhány európai országban (dollár/10⁷ kilokalória)

A FÖLDGÁZPIAC SZEREPLŐIRŐL

A földgázszektor 1995-ben elindított privatizációja mind a Mol Rt.-t, mind a területi gázszolgáltatókat érintette. Az ÁPV Rt. a területi gázszolgáltatók privatizációja során lehetővé tette – szemben a Főgázt privatizáló Fővárosi Önkormányzattal –, hogy a szakmai befektetők többségi tulajdonhányadokat szerezzenek, de egy előzetes korlátot is felállított a túlzott mértékű tulajdonosi koncentráció megelőzésére. Eszerint egy befektető legfeljebb két céget (a Tigáz vásárlója egyet) vehetett meg (*Mihályi [1998]*). A hat gázszolgáltató így négy tulajdonosi csoport kezébe került. A Ddgázban és a Főgázban a Ruhrgas/RWE, valamint a Dégázban és az Égázban a Gaz de France szerzett érdekeltséget. A Tigáz az Italgas/SNAM és a Kögáz a Bayernwerk/EVN érdekeltsége lett. A befektetők – a Főgáz kivételével – minden esetben meg is szereztek a többségi részesedést.

A magyar energiaszektorban a kilencvenes évek közepén lezajlott privatizáció nyomán kialakult vállalati és tulajdonosi szerkezet néhány év alatt gyökeres átalakuláson ment keresztül. E változás egyik fő mozgatója a vállalatfelvásárlások voltak, amelyek eredményeképpen *koncentráltabb tulajdonosi szerkezet* jött létre. Csökkent a tulajdonosok száma, és növekedett az összefonódó cégek piaci részesedése. Az energetikai szektorban lezajló vállalatfelvásárlások speciálisak, hiszen a piaci szereplők száma eleve alacsony, és korlátozott a verseny lehetősége. A tulajdonosi koncentráció eredményeképpen 2004-ig a gázszolgáltatás társaságai három külföldi tulajdonosi csoport kezébe kerültek. 2006-ban az egyik tulajdonos – a Gaz de France – egy szervezetbe, az Égáz-Dégáz Zrt.-be vonta össze két társaságát, így ötre csökkent a területi gázszolgáltató társaságok száma (*Vince [2008]*).

A 2004. évi piacnyitás hatására a gázkereskedők beléphettek a gázpiacra. A 2007-ben a kereskedelmi engedéllyel rendelkező 21 cég közül kilenc volt aktív, közülük tartoztak a területi gázszolgáltatók által létrehozott társaságok is. A kereskedők mellett néhány feljogosított nagy fogyasztó is kilépett a piacra.

A gázpiac szereplői körében lezajlott változások annyiban érintették a magasnyomású szállítóvezeték üzemeltetését és a rendszerirányítást végző egyetlen társaságot (a Mol Földgázszállító Zrt.-t), hogy bár annak továbbra is a Mol Nyrt. a kizárólagos tulajdonosa, de jogilag, számviteli és szervezeti szempontból leválasztott céggé vált. (Folytatódott, majd lezárult a Mol Rt. tőzsdei privatizációja is, amely azonban a termelésben, az importban, a rendszerirányításban, a szállításban és a nagykereskedelemben elfoglalt kizárólagos helyzetét nem érintette.)

Az egyetlen közüzemi nagykereskedő, a Mol Földgázellátó Rt. helyzetét a tulajdonos Mol Nyrt. tevékenységi körének átalakulása módosította. A Mol Rt. ugyanis eladta a gáztárolási és a – hatósági árszabás miatt veszteséges – nagykereskedelmi részlegeit. A magyar gazdaság és ezen belül a hazai energetikai piac legnagyobb volumenű felvásárlási ügyletére a Mol Rt. és az E.on cégcsoport között került sor

2004–2006-ban. (Az utódok az E.on Földgáz Trade Zrt. és az E.on Földgáz Storage Földgáztároló Zrt. elnevezést vették fel.)

A Mol Rt. megállapodott az E.onnal, hogy eladja ez utóbbi számára a veszteséges gáz-nagykereskedelmi és gáztárolási üzletágának (Mol Földgázellátó Rt. és Mol Földgáztároló Rt.) 75 százalékát, valamint a gázimportot bonyolító társaságban, a Panrusgazban lévő 50 százalékos részesedését s vele együtt a hosszú távú import-szerződéseket. Az Európai Unió 2004-től hatályban lévő – a vállalatok összefonódására vonatkozó – fúziós rendelete meghatározta azt az árbevételi küszöbértéket, amelynek túllépése esetén a tranzakció nem tagállami, hanem közösségi szintű jóváhagyást igényel (*Európai Unió Tanácsa* [2004]), és a Mol–E.on ügylet ilyenek minősült. Az Európai Bizottság az eljárás keretében a tervezett tranzakcióval kapcsolatban olyan, a gáz- és villamosenergia-piacokon esetleg érvényre jutó versenykorlátozó mozzanatokot határozott meg, amelyek abból eredhetnek, hogy az E.onnak módja lenne a földgáztermelési és -értékesítési láncban az árak, valamint a gáz- és villamosenergia-szolgáltatásban a kereskedelmi feltételek meghatározására (*Európai Bizottság* [2005]). Az E.on és a Mol e megállapítások ismeretében kötelezettséget vállalt az eredeti szerződés olyan módosítására, amely kielégíti a Bizottságnak a versenyfeltételek biztosításával kapcsolatos igényeit.

Az új – és a Bizottság által végül jóváhagyott – feltételek szerint a Mol Rt.-nek *teljes egészében* meg kellett válnia a gáz-nagykereskedelmi és gáztárolási üzletágától. Az E.on-nak tehát a maradék 25 százalékot is meg kellett vásárolnia mindkét társaságban, vagyis *a Mol Rt.-nek kisebbségi részesedése sem maradhatott fenn* ezekben a cégekben. A határozat értelmében a két cég földgázüzletágait *tulajdonjogi szempontból teljes mértékben szét kell választani* a versenykövetelmények érvényesítése érdekében. E határozat következtében megszűnt az a helyzet, hogy a Mol Rt.-nek a gázipari vertikum minden – szolgáltatáson kívüli – szintjén vannak pozíciói. Vagyis a vertikális versenykorlátozó hatások csökkentése érdekében a tulajdonjog alapján megvalósított szétválasztás szerint az egyik céghez került a gáztermelés és -szállítás, a másikhoz pedig a gáz tárolása és nagykereskedelme.

Ugyanez volt a célja a határozat következő elemének is, amely előírta, hogy a felhasználóknak az E.ontól (a nagykereskedőtől) független gázbeszerzési forrásokhoz is hozzá kell férniük. Az EU versenyhatósága elfogadta az E.on ezzel kapcsolatos másik felajánlását is, amely egy *szerződésfelszabadítási* és egy *gázkapacitás-felszabadítási program* megindítására vonatkozott. E szerint a tulajdonába került földgáz-nagykereskedelmi társaság nyolc év alatt legalább évi 2 milliárd köbméter gázt bocsát aukciókra a szabadpiacon a felhasználók számára (*Vince* [2008]).

AZ EURÓPAI BIZOTTSÁG ÉRTÉKELÉSE AZ EURÓPAI UNIÓS ENERGIAPACOK HELYZETÉRŐL

A 2009-ben hatályba lépő – és a következő részben bemutatott – hazai gáztörvényről előre tudható, hogy nem fogja minden egyes részletmegoldásával hosszú időre meghatározni a gázpiac működésének a feltételrendszerét. Nem zárható ki az, hogy életbelépéséig az EU akár már újabb – az átvételhez időt biztosító – villamosenergia- és földgázpiaci irányelveket is elfogadhat. Napirenden szerepel ugyanis az EU belső villamosenergia- és földgázpiacának további és következetesebb megnyitása, a versenyfeltételek javítása. Az újabb irányelvek kidolgozásának az előzménye az volt, hogy az Európai Bizottság 2007-ben értékelte az energiapiacokat érintő liberalizálás tapasztalatait a legutóbbi – a 2003/54/EK a villamos energia és a 2003/55/EK a földgáz belső piacát szabályozó – irányelvek hatályba lépése óta eltelt időszakra vonatkozóan. Az értékelés legfontosabb megállapítása úgy összegezhető, hogy „...a nem kielégítő működésű és drága gáz- és villamosenergia-piacok komoly hátrányokat okoznak mind a fogyasztóknak, mind a vállalkozásoknak” (*EU Press* [2007a]). Ezt a negatív helyzetértékelést egy sor problémának a feltárása támasztotta alá (*Bizottság jelentése...* [2008]). Az első ezek közül az, hogy a piacok igen koncentráltak, vagyis a hálózatoknak gyakran a szolgáltatók a tulajdonosai, és viszonylag kevés a független – hálózattal nem rendelkező – kereskedő, valamint a gázpiacokon a hagyományos források mellett nincs elegendő új és alternatív beszerzési lehetőség. A tagországok belső piacainak integrációja is gyenge, az egységesülő belső piac helyett tagállami energiapiacok vannak. Erre utal az, hogy sokszor jelentősek az egyes országok belső energiaárai közti eltérések, valamint fennmaradtak a regionális monopóliumok és a tagállamok közötti hálózati összeköttetések tartósan szűk keresztmetszetei is. További feszültségeket is bemutatott az elemzés. Egyrészt nem minden szereplő számára biztosított a hálózatokhoz való megkülönböztetéstől mentes hozzáférés. Másrészt az ellátás vertikálisan integrált, vagyis azonos tulajdonosi körhöz tartozó cégek tevékenykednek a termelés és a fogyasztás közti vertikum egyes szakaszaiban. Harmadrészt kevés a hálózati beruházás, ami összefügg azzal, hogy az alap/szállítási hálózatok üzemeltetői nincsenek tulajdonosi szempontból szétválasztva a szolgáltatóktól. Ezért a hálózatfejlesztéseknek korlátja lehet, hogy a szolgáltatók nem érdekeltek az új versenytársak belépését elősegítő beruházásokban. A megállapítások közé tartozott végül az is, hogy a piaci szereplőknek lehetőségük volt felosztani egymás között a piacokat.

Az Európai Bizottság az értékelésre támaszkodva az energiapiaci liberalizáció feltételeinek javítása érdekében 2007 szeptemberében új javaslatcsomagot fogadott el, amelyet az Európai Parlament jóváhagyásának kell majd még követnie (*EU Press* [2007b]). Az új jogszabálytervezet öt területet jelölt ki, amelyekkel kapcsolatban javaslatokat tett a szabályozás módosítására (*Európai Parlament...* [2007]). Az első terület az alap/szállító hálózat üzemeltetésének, valamint a termelésnek és a szolgál-

tatásnak a szétválasztása. A Bizottság a szétválasztást az egységes belső piac megteremtése szempontjából kulcsfontosságú feltételnek tekinti. A Bizottság – a lehetséges megoldások közül – a tulajdonosi szétválasztás megvalósítása mellett foglalt állást. Ezt a megoldást tartotta ugyanis alkalmasnak arra, hogy megakadályozza a tulajdonosi kapcsolatokból eredő versenykorlátozó érdekek érvényesülését. A javasolt tulajdonosi szétválasztással – elsősorban a villamosenergia-szektorral összefüggésben – azonban több tagország nem értett egyet (*Harmadik energiacsomag...* [2008]). 2008-ban a javaslat európai parlamenti vitája során az európai uniós energiapiacokon meghatározó súlyú nemzeti vállalatokkal rendelkező Franciaország és Németország mellett kisebb tagországok is saját vertikálisan integrált vállalataik szerepének megőrzése mellett foglaltak állást. A Bizottság tulajdonosi szétválasztást szorgalmazó javaslatával szemben más megoldás – a tulajdonosi szerkezetet érintetlenül hagyó, ugyanakkor ennek versenyellenes hatásait jogi eszközökkel korlátozó szabályozás – elfogadása érdekében érveltek.

A második és a harmadik témakör a nemzeti piacfelügyeleti és szabályozó hatóságok szerepének erősítésére, valamint együttműködésük kereteinek megteremtésére, egy európai energiaszabályozó ügynökség felállítására vonatkozott. A piaci integráció elősegítése érdekében tett következő javaslat az átviteli, illetve szállítói hálózatok üzemeltetésének uniós szintű összehangolását tartalmazta. Végül a Bizottság javaslata tartalmaz az energiapiacokon lebonyolított ügyletek átláthatóságának javítását elősegítő intézkedéseket.

GÁZPIACI MODELLVÁLTÁS 2009-BEN

2008 júniusában a magyar országgyűlés elfogadta a földgázellátásról szóló új törvényt (2008. évi XL. törvény a földgázellátásról). Ezzel a földgázszektor hazai szabályozása EU-konformmá vált, mivel átvette az Európai Unió 2003 és 2005 közötti rendelkezéseit.¹³ A szabályozás hazai életbelépése a törvény elfogadását követő évben, 2009 júliusától válik esedékessé. Az uniós rendelkezések elhúzódó átvétele és bevezetése azonban nem hazai sajátosság (*Bizottság jelentése...* [2008]). A gázpiaci irányelvek szerint a piacnyitást 2007 júliusáig kellett (volna) végrehajtani, de ezt a határidőt – Magyarország mellett – több tagország is túllépte. (A villamosenergia-szektorban szintén 2007 júliusáig kellett erre sort keríteni, ennek megvalósítása azonban kevesebb tagországban késett, és Magyarországon 2008 januárjában lépett hatályba.)

¹³ A következő joganyagok átvételére került sor. Egyrészt az Európai Parlament és a Tanács 2003/55/EK irányelve (2003. június 26.) a földgáz belső piacára vonatkozó közös szabályokról és a 98/30/EK irányelv hatályon kívül helyezéséről, másrészt az Európai Parlament és a Tanács 2004/67/EK irányelve (2004. április 26.) a földgázellátás biztonságának megőrzését szolgáló intézkedésekről, harmadrészt a földgázszállító hálózatokhoz való hozzáférés feltételeiről szóló 2005. szeptember 28-i 1775/2005/EK európai parlamenti és tanácsi rendelet.

A magyar földgázellátásban a hazai jogalkotás az EU-irányelveket egyes területeken késedelem nélkül átvette és bevezette, így sor került 2004-ben a Mol-csoporton belül a rendszerirányítás és szállítás jogi szétválasztására – külön társaságba szervezésére – a rendszerüzemeltetési és nagykereskedelmi tevékenységektől. Az Európai Unió 2003. évi irányelve kimondta, hogy a rendszerirányítónak kell rendelkeznie a hálózat fölött (*transmission system operator, TSO*) (*Európai Parlament és Tanács... [2004]*). E modell működtetéséhez a rendszerirányítói, illetve az üzleti, a kereskedelmi tevékenységek szétválasztása szükséges. Az irányelv szerint a szétválasztás lehet szigorúbb, vagyis vonatkozhat a tulajdonosok személyére, e szerint a rendszerirányítás és a szállítási hálózatok, illetve a kereskedelmi tevékenységek nem tartozhatnak ugyanahhoz a tulajdonosi körhöz. Az irányelv ugyanakkor egy kevésbé szigorú megoldást is lehetővé tesz azzal, hogy a kétféle tevékenység szétválasztása azonos tulajdonosi körbe tartozó cégekkel is megvalósítható. Ebben az esetben e kétféle tevékenység folytatásának jogi garanciákkal alátámasztott, valamint számviteli elkülönítését kell végrehajtani. (A hazai helyzetet ez a megoldás jellemezte 2004 és 2006 között.) Az irányelvek jelenleg ez utóbbit, a jogi-működési szétválasztás követelményét írják elő, amit 2007 júliusáig kellett a tagországoknak megvalósítani.

A Mol Nyrt. és az E.on AG közötti – a földgázátrolást és -nagykereskedelmet érintő – ügylet eredményeképpen megvalósult a rendszerirányítás és szállítás tulajdonosi szétválasztása a többi tevékenységtől, hiszen a kereskedelmi profilnak az E.on lett a tulajdonosa. (Meg kell azonban jegyezni, hogy ennek a tranzakciónak a legfontosabb motívuma nem a szigorúbb EU-irányelveknek való megfelelés volt, hanem az, hogy a Mol Nyrt. – pénzügyi megfontolásokat követve, a veszteségek csökkentése érdekében – földgázátrolási és -nagykereskedelmi tevékenységének értékesítéséről döntött.)

Az EU-irányelvek átvétele ugyanakkor más területen késett: a teljes piacnyitásra vonatkozó szabályozás kidolgozása váratott magára. A kettős, hibrid modellt csak 2009 közepén váltja fel az úgynevezett versenypiaci modell, amelynek bevezetéséről a gázellátásról szóló 2008. évi XL. törvény rendelkezik. A törvény olyan piaci modellt határoz meg, amelyben megszűnik a felhasználók két csoportjának a megkülönböztetése, ezzel a közüzemi és a versenypiaci ellátás rendszere. Ezt a két ellátási rendszert egységes piac váltja fel, amelyen minden fogyasztó (a legkisebbtől a legnagyobbig) a szabad piacon szerzi be a földgázt. A törvény a piaci verseny két korlátját határozta meg, az egyik a legkisebb, ezért leggyengébb fogyasztók védelme, a másik az erőfölénnyel való visszaélés megakadályozása.

Az új gázellátási törvény a villamos energiáról szóló 2007. évi LXXXVI. törvénnyel azonos piacmodell kialakítását írja elő, tehát a szabályozási megoldások, az intézmények is hasonlóak.

A törvény létrehozta a kisfogyasztók védelmének szabályozási-intézményi rendszerét. A törvény a kisfogyasztók (a háztartások és átmenetileg – egy évig – egy alacsony felhasználási limit – 100 köbméter/óra – alatti fogyasztók) számára bevezette az *egyetemes szolgáltatást* mint ellátási módot. A legfontosabb változások 2009

júliusától ugyanis a közüzemi szolgáltatásokat korábban igénybe vevő fogyasztókat érintik. A közüzemi ellátás megszüntetésével azok a háztartások, amelyek nem élnek a szolgáltatóválasztás jogával, nem választanak új szolgáltatót, az egyetemes szolgáltatótól vehetnek földgázt. Az induláskor az egyetemes szolgáltatók a korábbi területi közüzemi földgázszolgáltatók lesznek, de mellettük más kereskedők is megkaphatják az erre jogosító engedélyt. Az egyetemes szolgáltatóknak kell ellátniuk a szabad piaci kínálatot nem választó fogyasztókat. A törvény e szolgáltatást igénybe vevő fogyasztói kör számára ellátásbiztonsági előírásokat tartalmaz, így a szolgáltatónak szerződéskötési kötelezettsége van az adott – az engedélyében meghatározott – területen. Megszűnik ugyanakkor a földgázbeszerzés korábban előírt kényszerpályája, az egyetemes szolgáltatóknak nem kell feltétlenül a korábbi közüzemi nagykereskedőtől vásárolnia, hanem bármelyik kereskedővel szerződést köthet. Ezzel véget ér a korábbi közüzemi nagykereskedő megkülönböztetett, számára kulcspozíciót biztosító szerepe is.

Az egyetemes szolgáltatás nyújtása további, csak e körre vonatkozó szabályozás keretében történik. A törvény az egyetemes szolgáltatást igénybe vevő fogyasztók piaci kiszolgáltatottságának kezelésére két – *védendő fogyasztó*, valamint *végző menedékes* – szabályozási megoldást vezetett be. A védendő fogyasztó kategóriájába tartozó, szociálisan rászoruló vagy fogyatékkal élő fogyasztók számára a törvény lehetővé teszi – szociálpolitikai szempontok alapján – kedvezmények folyósítását. A másik intézmény a végző menedékes hatósági kijelölésének lehetősége. E szerint az egyetemes szolgáltatás igénybevételére jogosult fogyasztók szolgáltatójuk gazdasági ellehetetlenülése esetén sem maradhatnak ellátás nélkül, hanem átkerülnek – hatósági eljárás nyomán – más szolgáltatóhoz, kereskedőhöz.

Az egyetemes szolgáltatást igénybe vevők számára az árak alakításában több hatósági jogosítvány marad meg, mint a versenypiaci vásárlás esetén. Mindkét esetben közös lesz az, hogy a rendszer- és hálózathasználati díjak a továbbiakban is a hatósági ármegállapítás körébe tartoznak. A szabad piaci árakkal kapcsolatban ezen túl nem lesz *előzetes* hatósági ármegállapítási jogosultság sem a nagy-, sem a kis- (háztartási) fogyasztók esetében. Az értékesített földgáz eladási árát a felek megállapodása határozza meg.

Az egyetemes szolgáltatásban is megszűnik a hatósági árképzés rendszere. Az egyetemes szolgáltatás során alkalmazott áraknak a törvény szerint méltányosoknak, könnyen és tisztán összehasonlíthatóknak, átláthatóknak kell lenniük. Egyetemes szolgáltatás esetén az ár a földgáz árából, a szolgáltató árréséből és a rendszerhasználati díjából épül fel. Az egyetemes szolgáltató földgázbeszerzési költségeit a Magyar Energia Hivatal (MEH) által javasolt és a közlekedési, hírközlési és energiaügyi miniszter által jóváhagyott kereskedelmi árréssel növelheti meg. Emellett az egyetemes szolgáltatóknak miniszteri rendeletben meghatározott összehasonlítható (benchmark) árat kell nagykereskedelmi árként alkalmaznia, amelyet – a szintén szabályozott – rendszerhasználati díjjal egészíthet ki. A korábbi gyakorlattal szemben az újabb ármegállapítást nem a hatóság, hanem a vállalkozások kezdeményezik.

A verseny elősegítése, az erőfölénnyel való visszaélések megelőzése érdekében a törvény további rendelkezéseket tartalmaz. Ezek egyike lehetővé teszi a MEH számára piacelemzés végzését. Ennek célja, hogy úgynevezett *jelentős piaci erővel rendelkező engedélyesként* határozza meg azt a társaságot, amely gazdasági erőfölénnyel rendelkezik. A jelentős piaci erő megállapítását követően a MEH olyan kötelezettségeket írhat elő az érintett társaság számára, amelyek teljesítése hozzájárul a hatékonyabb verseny feltételeinek kialakításához. Sor került továbbá a *fogyasztói jogok*, a szolgáltatótávítási feltételek és a fogyasztóvédelem részletes szabályozására is. További fontos eleme a törvénynek a tevékenységek szétválasztásának részletes szabályozása, ami a földgázvertikum különböző fázisaiban érdekelt, azonos tulajdonoshoz tartozó vállalatok számára előírja a külső partnerek megkülönböztetéstől mentes kiszolgáltatását. A törvény tartalmazza még a földgázrendszer működésének szabályait, a későbbiekben létrehozandó szervezett földgázpiac szervezeti és működési feltételeit.

NYITOTT KÉRDÉSEK

A 2009 nyarán életbe lépő törvénnyel kapcsolatban előzetesen néhány, a várható földgázpiaci fejleményekkel összefüggő kérdést lehet megfogalmazni. A leglényegesebbek ezek közül a piaci szereplők erőviszonyainak alakulására vonatkoznak, arra, hogy a modellváltás előtt nagy piaci súllyal rendelkező társaságok magatartására a szabályozás milyen hatást gyakorol.

A földgázpiaci kínálat helyzete szorosan kapcsolódik a piaci szereplők erőviszonyainak alakulásához, és ezekben rövid távon az új szabályozás nem tud lényeges változásokat előidézni. A modellváltás a következő néhány évben nem fogja feltétlenül maga után vonni a kínálat jelentős átrendeződését, hiszen az importot lebonyolító nagykereskedőnek (E.on Földgáz Trade Zrt.) az ellátásban betöltött meghatározó szerepét fenntartja az, hogy hosszú távú (2015-ig szóló) szerződésai biztosítják a földgázbeszerzési források túlnyomó része feletti rendelkezését. A földgáz kínálat bővítése új beszerzési forrásokra támaszkodó további szereplők belépésétől, és a határkeresztezési és szállítási kapacitások bővítésétől függ. A verseny intenzitásának, ezen belül az árversenynek az erősödését a kialakult kínálati pozíciók átrendeződése tudná elősegíteni.

A modellváltást követő időszak másik kérdése az lesz, hogy milyen viselkedési formákkal lépnek piacra a közüzemi piacot jelenleg kizárólagosan ellátó és emellett magas versenypiaci részesedéssel rendelkező regionális szolgáltatók. A tevékenységek szétválasztására, valamint a jelentős piaci erővel rendelkező engedélyesre vonatkozó törvényi szabályozás ki tudja-e kényszeríteni e szolgáltatóknál azt a magatartásváltozást, amely az egyenlőtlen erőviszonyok között is csökkenti a fogyasztói kiszolgáltatottságot.

További kérdés lesz az, hogy a felhasználóknak a – közüzemi ellátás megszűnése miatt bekövetkező – tömeges kikerülése a verseny piacra miként mozgósítja a jelen-

leg még igen kis számban aktív kereskedőket. Az újonnan piacra lépő kereskedők képesek lesznek-e jelentősebb mértékű piaci részesedést megszerezni a már piacon működő társaságoktól. Végül fontos kérdés lesz az is, hogy a földgáz ára hogyan alakul, a versenynek – az importbeszerzés korlátai között – milyen hatása lesz az árszínvonalra, és ez a hatás a különböző fogyasztói csoportokat hogyan érinti.

A teljes piacnyitás olyan öröklött körülmények között zajlik le, amelyek jellemzője, hogy a hazai piac számára domináns gázbeszerzési forrás áll rendelkezésre, és ehhez csak magas piaci részesedéssel rendelkező kereskedők közreműködésével lehet – egyelőre – hozzájutni. E – kiinduló helyzetet jellemző – korlátok között érvényesülnek majd a modellváltást kísérő szabályozási, intézményi és felügyeleti problémák által kiváltott érdekütközések. A gázpiaci fejlemények mutatják majd meg, hogy a verseny az öröklött szerkezeti-szervezeti feltételeknek milyen irányú változását indítja majd el.

IRODALOM

- AUGUSZTUSBAN... [2008]: Augusztusban távhő-, októberben újabb gázáremelés jön. Portfólió, 2008. június 2. <http://www.portfolio.hu/cikkek.tdp?k=3&i=97625>
- BIZOTTSÁG JELENTÉSE... [2008]: A Bizottság jelentése a Tanácsnak és az Európai Parlamentnek. A belső gáz- és villamosenergia-piac létrehozása terén elért haladás. [SEC(2008) 460] Brüsszel, 2008. április 15. COM(2008) 192 végleges.
- E.ON... [2008]: Legfontosabb adatok. E.ON Földgáz Trade Zrt. <http://www.eon-foldgaz-trade.com/cps/rde/xchg/SID-3F57EEE6-21C0EE93/eon-foldgaz-trade/hs.xsl/2423.htm> (december 1.)
- EU PRESS [2007a]: Versenypolitika: a Bizottság energiaágazati vizsgálata igazolta a súlyos versenyproblémák meglétét. IP/07/26, Brüsszel, január 10.
- EU PRESS [2007b]: Energiával tölteni fel Európát: valódi piac biztonságos energiaellátással. IP/07/1361, Brüsszel, szeptember 19.
- EURÓPAI BIZOTTSÁG [2005]: Összefonódások: A Bizottság feltételeken jóváhagyja a Mol gáz üzletágának E.ON általi felvásárlását. <http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=IP/05/1658&format=HTML&aged=0&language=HU&guiLanguage=en>
- EURÓPAI PARLAMENT ÉS TANÁCS... [2004]: Az Európai Parlament és Tanács 2003/55/EK irányelve a földgáz belső piacára vonatkozó közös szabályokról és a 98/30/EK irányelv hatályon kívül helyezéséről. Hivatalos Lap, L 176/57., július 15., 57–78. o. <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=DD:12:02:32003L0055:HU:PDF>
- EURÓPAI PARLAMENT ... [1998]: Az Európai Parlament és a Tanács 98/30/EK irányelve a földgáz belső piacára vonatkozó közös szabályokról. Hivatalos Lap, L 204/1, 1998. július 21., 28–39. o. <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=DD:12:02:31998L0030:HU:PDF>
- EURÓPAI PARLAMENT... [2005]: Az Európai Parlament és a Tanács 1775/2005/EK rendelete (2005. szeptember 28.) a földgázszállító-hálózatokhoz való hozzáférés feltételeiről. Hivatalos Lap, L 289, 2005. november 3., 1–13. o.

- EURÓPAI PARLAMENT... [2007]: Javaslat: Az Európai Parlament és a Tanács Irányelve a földgáz belső piacára vonatkozó közös szabályokról szóló 2003/55/EK irányelv módosításáról. (Előterjesztő: a Bizottság). Brüsszel, 2007. július 19., COM(2007) 529 végleges, 2007/0196 (COD), {SEC(2007) 1179}, {SEC(2007) 1180}.
- EURÓPAI UNIÓ TANÁCSA [2004]: A Tanács 139/2004/EK rendelete (2004. január 20.) a vállalkozások közötti összefonódások ellenőrzéséről (az EK összefonódás-ellenőrzési rendelete). Hivatalos Lap, L 24., január 29. 1–22.
- EUROPEAN COMMISSION [2005]: Commission Decision of 21/XII/2005 Declaring a Concentration to be Compatible with the Common Market and the EEA Agreement (Case No COMP/M.3696 – E.ON/MOL). Brussels, 21/XII/2005 C(2005)5593 final.
- FÖLDGÁZPIAC... [2005]: A földgázpiac kilátásai Magyarországon, különös tekintettel a kereslet befolyásolhatóságára. GKI Energiakutató és Tanácsadó Kft., Budapest.
- GVH [2006]: Jelentés a magyar villamosenergia-piacon lefolytatott ágazati vizsgálatról. Budapest, május 15.
- HARMADIK ENERGIACSOMAG... [2008]: Harmadik energiacsomag – górcső alatt a tulajdonosi szétválasztás. Európai Parlament, Hírek-energia, 2008. április 30.
- MAGYAR FÖLDGÁZRENDSZER... [2005]: A magyar földgázrendszer üzemi és kereskedelmi szabályzata. A MEH 128/2005. számú határozatának melléklete.
- MARNITZ ISTVÁN [2008]: Gázcsatába kezd a kormány. Népszabadság, szeptember 1.
- MEH [2005]: Tájékoztató a Magyar Energia Hivatal 2004. évi tevékenységéről. Magyar Energia Hivatal, Budapest.
- MEH [2007a]: Tájékoztató a Magyar Energia Hivatal 2006. évi tevékenységéről. Magyar Energia Hivatal, Budapest.
- MEH [2007b]: Javaslat a magyar gázpiac működési modelljére. Magyar Energia Hivatal, Budapest, március.
- MEH [2007c]: A földgázpiac. Magyar Energia Hivatal, Budapest. <http://www.eh.gov.hu/home/html/index.asp?msid=1&sid=0&lng=1&hkl=152>
- MEH [2008a]: Tájékoztató a Magyar Energia Hivatal 2007. évi tevékenységéről. Magyar Energia Hivatal, Budapest.
- MEH [2008b]: Földgázipari társaságok 2004–2007. évi adatai. Magyar Energia Hivatal, Budapest. <http://www.eh.gov.hu/home/html/index.asp?msid=1&sid=0&lng=1&hkl=223>
- MEH [2008c]: Tájékoztató a földgáz hatósági árának alakulásáról. Magyar Energia Hivatal, Budapest. <http://www.eh.gov.hu/home/html/index.asp?msid=1&sid=0&lng=1&hkl=229>
- MGE [2008]: Éves jelentés 2007. Magyar Gázipari Egyesülés, Budapest.
- MIHÁLYI PÉTER [1998]: A magyar privatizáció krónikája 1989–1997. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest.
- NOL [2008a]: Eltörölték a földgáz importárának és értékesítési árának korrekcióját. Népszabadság Online, szeptember 1.
- NOL [2008b]: Az E.on Földgáz tárgyal az árról a kormánnyal. Népszabadság Online, szeptember 9.
- PATÓ ZSUZSANNA–SZOLNOKI PÁLMA–TÓTH BORBÁLA [2008]: Gázforrás- és kitermelési szerződés árverési programok hatása a gázpiacok fejlődésére. Regionális Energiagazdasági Kutatóközpont, Műhelytanulmány, 2. sz.
- VINCE PÉTER [2008]: Átalakuló szabályozás a villamosenergia-szolgáltatásban. Megjelent: *Valentiny Pál–Kiss Ferenc László* (szerk.): *Verseny és szabályozás*, 2007. MTA Közgazdaságtudományi Intézet, Budapest, 303–323. o.